

*Кузовенкова Н.В.,**к.е.н., асистент кафедри управління персоналом та економіки праці
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський*

НОРМУВАННЯ ПРАЦІ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядаються поняття, фактори і методи аналізу конкурентоздатності підприємства. Обґрунтована необхідність застосування системи нормування праці як фактора підвищення конкурентоспроможності. Наведено особливості нормування праці в сучасних умовах.

Ключові слова: конкурентоспроможність, підприємства, фактори конкурентоспроможності, нормування праці, умови праці.

Постановка проблеми. У ринковому середовищі конкуренція є головною рушійною силою, яка змушує підприємства вдаватись до пошуку можливостей підвищувати її рівень. З цією метою проводяться всебічні пошуки як на науковому так і на прикладному рівнях щодо виявлення основних чинників, які впливають на конкурентоспроможність підприємств. При цьому рівень конкурентоспроможності підприємства в першу чергу визначається здатністю підприємства нарощувати свої виробничі потужності, тобто підвищувати рівень продуктивності виробництва, що обумовлюється ефективністю використання трудових ресурсів. Ключовим фактором при цьому слід визначити рівень впровадження і використання науково-обґрунтованих норм праці, які мають бути встановлені із врахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на результати праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні основи дослідження конкурентоспроможності підприємств є предметом уваги багатьох вчених-економістів – Г. Азоева, Е. Вогеля, Е. Ворнера, Р. Ербе, Д. Кісінга, П. Кругмана, М. Познера, М. Портера, Дж. Стренда, Е. Хекшера, В. Андріанова, Ю. Куренкова, В. Попова, В. Сіденка, С. Соколенка, Р. Фатхутдінова, О. Онищенко, М. Маліка, П. Макаренка, Л. Мельника, І. Червена, Л. Євчука, П. Саблука, А. Стельмашука, О. Школьного, О. Шпичака та ін. Однак чимало питань потребують подальшого дослідження, зокрема можливість використання системи нормування праці як фактора підвищення конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті. Обґрунтування необхідності використання нормування праці для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства. Розгляд основних методів нормування праці.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови господарювання вимагають від підприємств різних форм власності постійного підвищення їх конкурентоспроможності як на вітчизняному так і на міжнародному ринках. Доцільність і ефективність будь-якого суспільного виробництва забезпечується насамперед його раціональною організацією. При цьому ефективна організація виробничого процесу вимагає чіткого визначення витрат всіх видів ресурсів: живої праці; сировини; матеріалів; енергії; фінансів тощо.

Загалом досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємства неможливе без підвищення якості продукції, яка суттєво впливає на ефективність його фінансово-господарської діяльності. При цьому розвиток ринкових відносин, приво-

дить до загострення конкурентної боротьби між виробниками за більш вигідні умови виробництва і ринки збуту.

Прийнято розуміти, що конкурентоспроможність – це здатність об'єкта, що характеризується рівнем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, що представлені на даному ринку [1]. Слід погодитись з тим, що «...продуктивність вважається хорошим показником конкурентоспроможності, виходячи з того, що ріст продуктивності підвищує конкурентоспроможність» [2, с. 60].

Конкурентоспроможність підприємства – це відносна характеристика, яка відображає відмінності розвитку даного підприємства від конкурентних підприємств за рівнем задоволення потреб людей своїми товарами, а також за ефективністю виробничої діяльності» [3].

Конкурентоспроможність підприємства характеризує можливості і динаміку його пристосування до умов ринкової конкуренції. Оцінка рівня конкурентоспроможності полягає у виявленні характеру конкурентних переваг підприємства порівняно з іншими підприємствами.

Отже, конкурентоспроможність підприємства проявляється у його здатності ефективно функціонувати в ринкових умовах і обумовлюється його можливостями щодо використання робочої сили із врахуванням макро- та мікроекономічних факторів. При цьому пріоритетом є використання науково-обґрунтованих норм праці.

Першим кроком на шляху оптимальної витрати виробничих ресурсів є нормування праці, тобто визначення конкретної кількості живої праці для забезпечення високої ефективності виробництва.

Пов'язано це з необхідністю підвищення ефективності використання трудового потенціалу працівників, оптимізацією їх чисельності і професійного складу та своєчасним коригуванням вимог до персоналу, виходячи з умов ринку.

Універсальною мірою кількості живої праці є робочий час. Тобто мірою (нормою) праці є кількість робочого часу, яка об'єктивно потрібна для виконання конкретної роботи виготовлення конкретної продукції у певних організаційно-технічних умовах виробництва.

Слід зазначити, що в системі планової економіки нормування праці відіграло роль найважливішого інструменту підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, удосконалення організації оплати праці. При цьому нормуванням праці було охоплено 80% працівників, були розроблені і задіяні єдині нормативи праці і типові норми, для адаптації яких щодо зовнішніх і внутрішніх умов використовувались уточнюючі коефіцієнти.

Під нормуванням праці прийнято розуміти процес встановлення необхідних витрат праці і її результатів, необхідної чисельності працівників різних посадових категорій і груп, їх питомих співвідношень в загальній чисельності персоналу підприємства (організації), оптимальних співвідношень між чисельністю працівників і кількістю одиницю обладнання (машин, приладів установок тощо) [1].

Сутність нормування праці полягає в тому, щоб на основі детального аналізу виробничого процесу та організаційно-економічних умов його виконання із застосуванням прогресивних методів праці досягти максимально-можливої економії праці на одиницю продукції.

Сутність нормування праці на підприємстві полягає в:

1. раціональній організації взаємодії учасників виробництва в межах єдиного, організаційного і технічно взаємопов'язаного трудового процесу;

2. аналізі організаційно-технічних умов виконання роботи, методів і прийомів праці;

3. розробці заходів щодо впровадження норм витрат праці, найбільш раціонального порядку (технології) виконання нормованої роботи.

Нормування праці є складовою організації праці і виробництва. Воно являє собою важливу ланку технологічної й організаційної підготовки виробництва, оперативного управління ним невід'ємну частину менеджменту і соціально-трудова відносин. Тому організовуючи працю, слід визначити, яка її кількість потрібна для виконання кожної конкретної роботи і якою має бути її якість.

Реальна практика свідчить про те, що потреба в нормах праці для будь-якого виробництва – об'єктивна, а сфера її застосування – широка. Зокрема: організація праці, планування, зростання продуктивності праці і т.д. Відмова від неї означає руйнування самого виробництва, його організації, управління, планування.

Предметом нормування праці є тривалість у часі трудового процесу, його складу і послідовності складових частин.

Об'єктом нормування є доцільна діяльність людини фізичної чи розумової праці тобто трудовий процес в його конкретному протіканні як складова виробничого процесу на робочому місці.

Мета нормування праці полягає в активному впливі на підвищення ефективності виробництва і забезпечення необхідної конкурентоспроможності продукції за допомогою проектування і застосування норм витрат праці, орієнтованих на найбільш повне використання техніки, технології, трудового і творчого потенціалу працівників підприємства, поліпшення умов їх праці. При цьому скорочуються затрати на випуск продукції, підвищується продуктивність та якість праці, що в свою чергу сприяє розширенню виробництва і зростанню реальних доходів підприємства і працівників.

В умовах ринкової економіки потреба в науково обґрунтованих нормах праці зростає, а їх дотримання необхідно розглядати як один із найважливіших показників оцінки ефективності і якості роботи.

При цьому слід враховувати, що сучасні ринкові умови вимагають більш стратегічних рішень, що ґрунтуються на аналізі умов виробництва, оцінці затрат праці щодо загальногалузевого рівня, виявленні можливостей його досягнення, перевірці доцільності зниження трудових витрат при проведенні комплексу заходів технічного і організаційного характеру.

При цьому сучасні економічні відносини не лише посилюють вимоги щодо нормування і норм, а й створюють підґрунтя для підвищення якості нормування, його впливу на ефективність виробництва і праці.

У той же час з розвитком ринкової економіки, більшість підприємств відмовились від використання системи нормування праці. Причинами тому стали з одного боку відсутність адекватних, актуальних на теперішній час нормативів праці, а з іншого боку – небажання, або невміння підприємств самостійно виконувати заходи по нормуванню праці.

Знову ж таки, враховуючи специфіку ринкових відносин, домінуючу роль креативних рішень у внутрішній політиці підприємств, очевидно позитивним є розширення прав підприємств щодо внутрішнього нормування праці. Адже усі питання щодо визначення трудових норм стають прерогативою підприємства, чим сприяють врегулювання соціально-трудова відносин між роботодавцем і працівником.

Оскільки роль і значення економічних категорій виявляється у їх функція, розглянемо основні з них щодо нормування праці:

- 1) визначення необхідної чисельності працюючих;
- 2) поточне і перспективне внутрішньовиробниче планування;
- 3) оцінка і стимулювання ефективності праці;
- 4) забезпечення нормальної інтенсивності праці відповідно прийнятним критеріям;
- 5) гарантування дотримання інтересів працівників.

Враховуючи зв'язок між нормуванням праці і її оплатою, на сьогоднішній день як роботодавець, так і найманий працівник зацікавлені у використанні науково обґрунтованих норм затрат праці, а також раціональній інтенсивності і тривалості робочого часу.

Таким чином, впровадження норм праці для всіх категорій працівників створює можливості для підвищення рівня конкурентоздатності на ринку, забезпечує отримання додаткового прибутку, підвищує ефективність інтеграції інтересів персоналу з цілями підприємства. Крім того, нормування праці має важливе значення для покращення організації праці через визначення об'єктивно необхідних затрат робочого часу на виконання тієї чи іншої роботи, правильний розрахунок кількості працівників, раціональну організацію їх праці, ефективне використання обладнання.

Сучасні методологічні основи нормування включають:

- 1) розширення сфери нормування праці
- 2) забезпечення високої якості норм праці і їх максимальне наближення до суспільно необхідних затрат праці;
- 3) наукове обґрунтування норм з врахуванням організаційно-технічних, соціально-економічних і психофізіологічних факторів;
- 4) гуманізацію норм праці.

З метою більш детального розгляду змісту нормування праці, слід розглянути основні методи, за допомогою яких визначають необхідні затрати праці для досягнення поставлених результатів.

Хронометраж являє собою метод вивчення трудових операцій шляхом спостереження і вимір затрат часу на виконання окремих елементів, що повторюються при виготовленні кожної одиниці продукції. При цьому кількість спостережень коливається в межах 6-80 разів, що суттєво підвищує об'єктивність спостережень. У процесі проведення хронометражу результати вимірів заносяться на спеціальну карту.

Фотографія робочого часу передбачає вивчення затрат робочого часу шляхом спостереження і заміру всіх без винятку затрат праці протягом повного робочого дня або його певної частини. Особливість методу полягає в тому, що працівник може самостійно виконувати функції нормувальника.

Розрізняють індивідуальну, маршрутну, бригадну, групову фотографії робочого часу. Спостереження і заміри, дробленні під час фотографії робочого часу, заносяться на фотокарту текстом, за допомогою індексів або шляхом побудови ліній на графіку.

Метод моментних спостережень являє собою статичний спосіб отримання середніх даних про фактичну завантаженість працівників і обладнання. Спостереження здійснюються нормувальником, який обходить працівників по певному маршруту і фіксує на папері, що саме під час обходу робить працівник. Ефективність вказаного методу залежить від числа спостережень.

В сучасних умовах, з'явилась можливість здійснювати нормування за допомогою спеціальної апаратури, а саме кінозйомки, ЕВМ. Це дозволяє більш ретельно здійснювати мікроелементне нормування, матою якого є встановлення норм праці на найпростіші дії і рухи працівника.

Питання нормування праці регламентуються умовами колективного договору. Тому, важливу роль в регулюванні інтенсивності праці мають відігравати профспілкові організації під час укладання колективних договорів або інших галузевих трудових угод. В трудовому договорі доцільно передбачати можливість зміни норм праці, однак із врахуванням відповідних організаційно-технічних умов праці. категорично заборонено підвищення норм праці без проведення заходів по покращення умов праці.

З метою підвищення ефективності нормування праці як важливого фактору конкурентоспроможності підприємства, слід провести такі заходи:

1) підвищення обґрунтованості норм, що застосовуються і їх взаємозв'язку з плануванням, ціноутворенням, організацією виробництва, визначенням чисельності працівників і оцінкою їх трудового внеску;

2) нормування праці керівників, спеціалістів та інших службовців підприємства;

3) розробка комплексу заходів по раціональному використанню можливостей працівника.

Висновки і пропозиції. В умовах розвитку ринкових відносин, нормування праці набуває все більшого значення як фактор підвищення конкурентоспроможності. Розробка і впровадження раціонально обґрунтованої системи нормування праці на підприємстві дозволяє вирішити такі завдання, як забезпечення високого рівня конкурентоспроможності підприємства за рахунок контролю якості продукції, підвищення ефективності використання засобів підприємства, створення необхідних умов праці, о дозволяють раціонально використовувати трудові ресурси при поєднанні підвищення продуктивності праці і збереження соціальних гарантій.

Список використаної літератури

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / За ред. Г.В. Назарової. – К.: Знання, 2012. – 573 с.
2. Гордеев В.А. Национальная конкурентоспособность в условиях глобализации: монография / В.А. Гордеев, С.В. Шкиотов. – Ярославль: Изд-во ЯГТУ, 2009. – 191 с.
3. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации / Р.А. Фатхутдинов. – М.: Эксмо, 2004. – 352 с.
4. Кодекс законів про працю України: Електронний ресурс / Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

Summary. The article considers the concepts, factors and methods of analysis of the competitiveness of enterprises. The author shows that implementation of the system of labor regulation as a factor of competitiveness is necessary. This article contains the peculiarities of regulation the labor in the modern conditions.

Key words: competitiveness of enterprise, competitiveness factors, regulation of labor, working conditions.